

*Петар Ђ. РАЈЧЕВИЋ***Весна Љ. МИНИЋ***Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици,
Учитељски факултет Призрен у Лепосавићу

УТИЦАЈ ДР ВОЈИСЛАВА БАКИЋА НА РАЗВОЈ НАУЧНЕ ПЕДАГОГИЈЕ У СРБИЈИ У 19. И 20. ВЕКУ***

Апстракт: Војислав (Вук) Бакић рођен је на Кордуну, у селу Перна, 1847. године. У то време његово место рођења, налазио се на простору никад прецизно дефинисане и устале границе између Кордуна и Баније у саставу Војне Крајине која је, још неколико деценија потом, била под директном управом Беча. Тако је веома рано имао могућност да добро научи немачки језик. Та чињеница, његова природна даровитост и друге околности добро су му послужиле при стручном усавршавању, студирању у Лајпцигу и Хајделбергу. У Лајпцигу је и докторирао. Осим на немачком, стручну литературу Бакић је редовно пратио и на француском, енглеском и италијанском језику. Знао је још латински и чешки језик. Помно је пратио развој школства у Србији, свим суседним земљама и у Европи. Његов педагошки рад збивао се у време научног одвајања педагогије и психологије из састава филозофије. У то доба долази до успостављања система образовања као дела модерног друштвеног система. Зато се рад Војислава Бакића мора сагледавати кроз контекст историје педагошке науке у Срба, и на нешто ужем нивоу, на развој педагогије као науке у тадашњој Србији. Изузетно је плодан писац вредних педагошких дела. Сматра се пиониром више педагошких дисциплина у оквиру педагошке науке. Био је борац за високошколско образовање наставника у Србији. Педагогију је учинио универзитетском дисциплином. Студије педагогије у Србији организовао је на тадашњем европском нивоу.

Кључне речи: Војна Крајина, Војислав Бакић, Србија, наука, педагогија.

УВОД

У књизи *Принципи и историје* истакнути српски мислилац Божа Кнежевић пише: „пошто од ранијег зависи све доцније, пошто према томе раније одређује све доцније, његову судбу, живот и кретање: то је све раније све моћније и тим све више и све дубље врши утицај на све што је доцније постало и развило се; по томе што је нешто доцније све је слабије, све мање одређује оно што је раније и све

* ванредни професор, petar.rajcovic@pr.ac.rs

** редовни професор, vesna.minic@pr.ac.rs

*** Рад је резултат истраживања у оквиру пројекта *Имплементација наставних садржаја из Дидактике у сивујске програме за васпитаче у предшколским установама у измењеним условима предшколског васпитања и учења (INSD-SPVPU-IUPVU)*, евиденциони број 612-00.01187/2021-06/29, који у периоду 2021 – 2022. финансијски подржава Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије у оквиру програмских активности *Развој високог образовања у 2021.*

слабији уплив врши на оно што је раније од њега“ (2007: 131). Та тврдња односи се и на Војислава Бакића. Животни пут Војислава Бакића, првог доктора педагогије у Србији и његов допринос педагошкој теорији и пракси у бурним временима друге половине XIX и почетком XX века занимљиви су и значајни и данас. Не треба, такође, сметнути с ума, да је Бакићев заштитник, учитељ и узор био прота Никола Беговић. Академик Андра Гавриловић сврстао је Николу Беговића међу стотину знаменитих Срба XIX века. Беговић се, између осталог, сматра једним од аутора Светосавске химне. Од детињства Бакић се одликовао необичним интересовањима и особинама као што су радозналост, озбиљност, одговорност, упорност у раду и слично. Учио је од великана, домаћих и страних, и већ од најраније младости дружио се са њима. Сам се изражавао у току школовања. По стицању доктората на тему *Русовљева педагогика с ледигишја филозофске педагогике* у Лајпцигу 1874. године Војислав Бакић 21. марта 1875. године долази у Србију где започиње своју разноврсну и успешну педагошку каријеру. До 1892. године радио је као професор учитељске школе, у Крагујевцу (до 1877) и Београду (до 1892) а те године постаје професор на Филозофском факултету Велике школе у Београду. Био је изузетно образован, радознао, друштвено активан, родољубив, човекољубив, вредан и креативан. Оставио је преко 180 различитих писаних радова из подручја педагогије. Никола Поткоњак пише да је објавио „око 200 већих и мањих радова“ (2005: 19). Исти аутор у другом извору наводи да је Војислав Бакић објавио „преко 200 прилога“ (1989: 44).

ПОЈМОВИ КОЈИ СЕ ВЕЗУЈУ ЗА ВОЈИСЛАВА БАКИЋА

Међу основне појмове у раду сврставамо речи Војна Крајина, Војислав Бакић, Србија, наука, педагогија. Потребно је у најкраћим цртама одредити њихов смисао или значење. Појам Војна крајина означава исто што и Војна граница. Назив „Војна крајина“ одомаћио се у говору српског народа и чешће су га користили српски аутори који су објављивали радове у вези с том географском целином. Војна граница био је званични назив аустријских власти. У XVI веку, како наводи Војин Дабић (2000: 31) када је почело њено стварање у пустим пограничним областима Хрватске и Славоније, представљала [је] само нестабилну линију одбране, која се, услед турских напада, често померала, распадала и поново успостављала. Њено претварање у засебну одбрамбену и управну област унутар Хабсбуршке монархије започело је на прелазу из XVI у XVII век, када су, на основу владареве одлуке, крајишке војне власти организовале насељавање опустелих пограничних крајева Хрватске и Славоније са намером да досељенике укључе у крајишки систем одбране као неплаћене војнике. До њеног формирања није дошло истовремено већ је формирана у пограничном подручју за одбрану од Турака, најпре на подручју Хрватске и Славоније, а затим је дошло до проширења на Срем, Банат, Бачку и Ердељ (Банатска крајина). „Присуство Срба и њихова све значајнија улога на овим просторима (од Далмације, па све до Темишвара) појачано је нарочито после велике сеобе, а практично је војна граница у различитим облицима постојала од 1702. до 1873“ (Трнавац 2012:75-76).

Од свог оснивања Војна граница била је издвојена из управе угарских жупанија. Као посебни крунски посед била је укључена у директну управу Бечког двора (Ратног савета и Коморе). „У току 16-17 вијека изграђен је чврст стуб одбране западне Европе под називом Војна крајина којом је управљала централна војна власт из Граца и Беча“ (Атлагић 2005: 141). Зато и „проучавање просвете и школства српског народа на том појасу треба издвојити од онога што се односи на угарске жупаније. Граница се консолидује 1703. године, а декретом је одмах одређено издавање за свако село (насеље) за потребе ’способног учитеља немачког језика’, као и ослобађање свих дажбина. Немачки језик је био у средишту програма, због обједињавања команди у војсци и због војничких и ратних улога тог становништва. Способним Србима војницима, немачки језик је омогућавао напредовање у официрским чиновима, а младићима да наставе школовање у већим градовима и на вишим школама“ (Трнавац 2012: 76). Рођење Војислава Бакића и његово почетно школовање одвијало се управо у време примене и важења ових одлука. О начину живота и обичајима људи тога краја писао је прота Никола Беговић у књизи *Животи и обичаји Срба граничара*. Он каже да је име граничара „истовремено постало са нашим народним именом српским... значило је ово име предјео, у коме становаху стари ’граничари. Значило је оно земљедјелца, наш опанак“ (1986: 9 и 2009: 12).

Дакле, Војна крајина је, према одређењу Трнавца, назив за подручје уз европску границу према Турској на Балкану. У вези с тим постоји слагање и код других аутора. То потврђује и следећи текст. Под Војном границом подразумевају се „оне провинције наше државе које сачињавају крајњу југоисточну ивицу Аустријске монархије и деле је од Отоманског царства. Становници ових крајева, Граничари, ... истовремено су војници и земљорадници. Они сачињавају непрекидни ланац предстража и повезани систем стража против непријатељских упада Турака и против епидемије куге“ (Јовић 2004: 15). Мартиновић (2018: 370) истиче да „корени државности Српске Крајине сежу у 16. век (1530. година) када је формирана Војна Крајина, као гранични војно-одбрамбена линија између Аустрије и Турске и која је постојала све до развојачења 1882. године“. Уређење Војне крајине почело је 1578. године. У то време чине је две крајине. То су Славонска између Драве и Купе са средиштем у Вараждину и Хрватска крајина између Купе и мора са средиштем у Карловцу. Од 1699. Војна крајина се протеже уз Саву, све до Земунa. Од 1745. дели се у регimente, што утиче и на организацију српских насеља и школства (све до 1881).

За проучавање историје школства и просвете значајно је да су Срби у време постојања Војне крајине били под директном царском влашћу у Бечу, а тиме делимично и заштићени од угарског племства и католичког клера. Међутим, када су после 1745. основане жупаније, привилегије, тј. аутономија се сузила на ниво слободе вршења вероисповести. Зато је и порастао значај вероисповедних школа“ (Трнавац, 2012: 76). Дакић (2002: 15) сматра, такође, да је Беч „ојачавао српску заједницу да би спречио продор Турака.“ Војна Крајина је дефинитивно „престала постојати 1. јануара 1882. године, када Врховна управа Крајине прелази у Хрватски сабор“ (Дакић 2002: 18). У то време Војислав Бакић има 35 година.

Војислав Бакић (1847-1929) један је од најзначајнијих српских педагога. Први је доктор педагогије у Србији. Био је члан многих друштава и организација. Био је члан и председник „Глав. просветног савета...“, члан Српског ученог друштва, СКЗ, издавач листа *Васийишач*, сарадник у многим комисијама Мин. просвете и црквених дела, пише у часописима и листовима. Припадник је Либералне странке“ (Поткоњак 1989: 44). Написао је основне уџбенике педагошке науке из којих су училе многе генерације просветних радника. Опширније у осталом делу чланка који је управо и посвећен овој знаменитој личности. Србија, у овом случају нововековна Србија, у време боравка, живота и рада др Војислава Бакића проживљава бројне тешкоће и трансформације. Те околности као да је учвршћују у намери не само да опстане него да и ојача. Војислав Бакић, због тешке повреде ноге још у детињству након пада са дрвета, није учествовао у ратовима али је чинио све да буде користан на начин како је он то најбоље могао. Од његовог доласка у Србију (1875) па до краја живота (1929) Србија се различито називала. Његов долазак и почетак рада везан је за Кнежевину Србију. Следи Краљевина Србија која је проглашена 22. фебруара 1882. године. Од 1918. до 1929. Србија је у саставу државе под називом Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца. Бакић је умро пет месеци и три дана пре проглашења Краљевине Југославије. Држава под овим називом проглашена је 3. октобра 1929. године а он је умро исте године, 30. априла. Следећи основни појам је наука.

Наука представља један од покушаја да се разуме природа универзума. Научне теорије „и философија не стварају ништа ново, него само откривају очима човековим оно што већ постоји, које постоји и може постојати да га ум и не открива. Науке само шире доглед човеков, шире светлост, али и та светлост наука врло је слаба, да би могла осветлити дубину живота природе и дубину душе човекове; светлост може осветлити само површину, у дубини ће остати вечити мрак“ (Кнежевић 2007: 492). Научно истраживање (према Прелевић, у: Пијановић 2014: 501) увек се одвија „унутар научне заједнице, односно из перспективе трећег лица, па резултате до којих је један научник дошао могу независно проверавати други научници. Циљ н. је да успешно објасни и/или предвиди догађаје које истражује. Евидентно је да н. постиже задивљујуће успехе у предвиђању феномена и да по свој прилици представља најмоћније човеково оруђе за овладавање природом. Такође, чини се евидентним да н. кроз историју напредује“ То важи и за педагогију као науку. Оснивач Катедре за педагогију на Великој школи у Београду (1892) је Војислав Бакић (1847-1929), наш први доктор педагошких наука и у два мандата ректор Велике школе“ (Трнавац, у: Пијановић (ур.) (2014): 557). Сматра се самосталним хербартовцем. Према Хербартовом мишљењу педагогија је „наука чији је задатак да системом утврђених и проверених истина непосредно помаже практични васпитни рад, штитећи га од игре случаја и могуће неизвесности. При томе, она мора нужно да се ослања на многе друге науке, а пре свега на практичну филозофију (етику) – која одређује циљеве, и психологију – која указује на начине и средства васпитања“ (Петровић, Блажич, Ценић, 2020: 143-144). Чином оснивања Катедре педагогија у Србији поприма научне обресе. На реторичко питање: Шта значи васпитавати децу? Војислав Бакић одговара: „Васпитавати децу – значи *йомаіаіи* им, да се што већма *развију шлесно и усаврше духовно*“ (1880: 1). Васпитавању је давао предност над образовањем.

ЖИВОТНИ ПУТ И ПЕДАГОШКО СТВАРАЛАШТВО ДР ВОЈИСЛАВА БАКИЋА

Војислав Бакић рођен је у некадашњој Горњој Крајини. У првој од четири књиге *Народне енциклопедије* уз име Војислава Бакића стоји податак да је био „први претставник научне педагогије у Срба“ (Базала у: Станојевић 2000: 108). Следе обавештења о томе да је рођен на Кордуну, у месту Перна код Топускога 22. августа 1847. године. Вујисић Живковић (2012: 41) напомиње да се ради о „старом календару“. Мисли се на јулијански календар. Године 2022. биће 175 година од његовог рођења. Крштен је у Цркви Успења Пресвете Богородице у Перни 31. августа. На крштењу је добио име Вук. У црквеним књигама евидентиран је као Вуколај. Име се мењало тако да је од Вук (на немачком Wolfgang) постало „Вујо“ (Вујисић Живковић 2012: 43), затим Вујислав и, коначно, Војислав. Од стицања докторске дипломе користи само име Војислав. Међу српским омладинцима његовог времена била је честа појава узимања новог имена по властитом избору. О родитељима Војислава Бакића није сачувано много података. „Бакићев отац Годор умро је пре него што је син стасао за школу, мајка Василија, рођена Рајачић, умрла је 1876. године“ (Вујисић Живковић 2012: 41). Отац му је по занимању био пољопривредник. Знао је да уз гусле пева српске народне песме. Мајка је добро познавала лековито биље, којим је лечила своје чланове породице.

Основну школу, која је у Перни основана 1855. године, Војислав је завршио у родном селу. Свога учитеља памтио је као доброг човека иако није имао сручну спрему. Учитељу је помагао прота Никола Беговић. Овај знаменити свештеник предавао је у школи веронауку, српску историју и црквено појање. „Он је у Вуку Бакићу рано препознао снагу талента и чврстину карактера. На Беговићеву иницијативу дечак је задржан у школи да ради као учитељев помоћник“ (Вујисић Живковић 2012: 42). Сам је касније писао да се његова помоћ учитељу односила нарочито на учење читања, писања, рачунања и одржавање реда међу ученицима. У школи су се учила три писма: латиница, ћирилица и готица. Од ученика се није очекивало разумевање прочитаног текста, него само да то буде течно прочитано. У школи није било послужитеља. Ученици су сами чистили учioniцу и водили бригу о ложењу ватре у пећи зими. Бакић је записао да је школа била далеко од његове куће. Због тога је морао добро уранити и врло рано поћи у школу. Пише да је проту Николу Беговића у школи слушао са страхопоштовањем. Три године био је учитељев помоћник у Перни.

Године 1862. Војислава Бакића са напуњених петнаест година живота његов старатељ прота Никола Беговић повео је у Раковац где га је уписао у Реалку. Овај израз представља „тип школе који се појавио почетком 18. века у којој су преовлађивали реални предмети (претежно област природних наука)“ (Трнавац 2012: 486). У овој установи Беговић је предавао веронауку. „Првих година живео је у Беговићевој кући у Карловцу, издржавао се од помоћи коју је добијао од црквене општине за певање у цркви. У старијим разредима добијао је државну помоћ, што му је омогућило да живи у Раковцу (Вујисић Живковић 2012: 42). Учење немачког језика још у основној школи омогућило му је да већ у првом разреду Реалке савлада немачки језик, док је у другом разреду научио немачку стенографију. Познавање ове вештине помогло му је да успешно савлада предмете пошто је успевао да запише предавања професора. Касније је

из тих свеобухватних и систематских бележака учио. Уложени труд резултирао је одличним и врло добрим успехом. У исто то време приватно је учио италијански и француски језик. Реалку је Војислав Бакић завршио у Раковцу а потом прелази у Сомбор.

У Сомбор је Бакић дошао 1868. године с намером да постане учитељ. „Учио је учитељску школу у периоду од 1. октобра 1868. до 26. јула 1869. године: за годину дана положио је укупно 25 предмета са прве и друге године. Потом је 21, 22. и 23. јула положио учитељски испит“ (Вујисић Живковић 2012: 43). Сомборске учитељске школе Бакић се сећао по пријатељском односу наставника према ученицима. Нарочито похвално писао је о професору Николи Ђ. Вукићевићу (1830-1910) (Степановић, Селихар 2010: 4) који им се често обраћао са речима „мили моји“. Овакав однос према васпитаницима препознатљив је и у каснијој Бакићевој пракси. Војислав Бакић је свој први стручни рад објавио у Вукићевићевом *Школском листу*. Ради се о чланку под насловом „О моралном васпитању“. Учитељску школу Војислав Бакић завршио је у Сомбору 1869. године. „По завршетку учитељске школе Бакићу је понуђено место учитеља у Новом Саду“ (Поткоњак 2001: 16). Његова одлука је била да крене у Немачку на студије.

У Лајпцигу и Хајделбергу, од 1870. до 1874. године, студирао је педагогију и филозофију. Докторат у Лајпцигу положио је 1874. године. „Изабран је за надзорника српских основних школа у епархији пакрачкој и горњокарловачкој, али пошто није потврђен, прешао је у Србију, где је служио од 1875 као професор и касније као управитељ учитељске школе у Крагујевцу и Београду, а од 1892 као професор на Филозофском факултету Велике Школе“ (Базала у: Станојевић 2000: 108). Након претварања Велике Школе у Универзитет, 1905. године, одлучено је да се пензионисше. Утицај Војислава Бакића на многе генерације учитеља упоређује се са оним „што га је на образовање наставника и на развој педагошке књижевности у Хрвата вршио Ст. Басаричек“ (Базала у: Станојевић 2000: 108).

Основне податке о животу и раду Војислава Бакића налазимо и у првом тому *Енциклопедије Југославије*. Овде се за насеље Перна наводи да припада срезу Вргинмост. Потврђује се да је реалку завршио „у Раковцу (Карловцу)“ (Јовановић 1955: 295). Његов избор за школског надзорника српских школа у Горњокарловачкој епархији, као што је познато, није потврдио хрватски бан, а у то време то је био Иван Мажуранић. Хрватска Народна странка са баном Иваном Мажуранићем на челу по доласку на власт „вратила се својој ранијој народносној политици из шездесетих година, која је била заснована на државном и историјском праву, на заступању идеје да на хрватској државној територији постоји само један и то хрватски 'дипломатички' – односно 'политички' народ. За време Мажуранићеве владе Народна странка је занемарила изјаву Хрватског сабора од 11. маја 1867. 'да троједна краљевина признаје народ српски, који у њој станује, као народ са хрватским народом истовјетан и равноправан'" (Крестић 1995: 265). Срби који су помагали овој странци да дође на власт након промене њених ставова осећали су се превареним и одбаченим. У време Мажуранићеве владе дошло је и до укидања српских аутономних школа и прогањања ћирилице. Крајња тежња таквих одлука и циљева било је похрваћивање Срба. „Истина је, да су неки Хабзбурговци, били против јачања српског фактора у Војној крајини, попут Карла Хабзбуршког, који је у једној тајној наредби написао: „Треба да вреди као принцип

да се Срби сведу на што мањи број; то мора остати заувек непромењено“ (Бакић 2002: 16). Важност ове тајне наредбе дуго се одржала на снази.

Недељко Трнавац у *Лексикону историје српског народа* пише да је Војислав Бакић завршио „Српску препарандију у Сомбору, студирао педагогију у Лајпцигу и Хајделбергу код хербартоваца Цилера и Стоја, где је докторирао са тезом *Русовљева педагошка с његовог филозофске педагошке*, 1874. ... Један је од најзначајнијих српских педагога“ (Трнавац 2012: 27). Стеван Окановић сматрао га је једним од најзначајнијих педагога међу Јужним Словенима. Никола Поткоњак пише да је био „један од најпознатијих, најплоднијих и најобразованијих педагога у Србији друге половине XIX века“ (Кундачина, Банђур 2007: 103). Сачуван је и запис Милана Шевића, Бакићевог савременика и познаваоца, да „ниједан учитељ, учитељске школе до данас није био толико поштован и омиљен од својих ученика као Бакић“ (Поткоњак 2001: 25). Никад није био љут и нервозан. Његово лице красио је благи осмех. Сваком ученику прилазио је на посебан начин и код њега је сваки морао да научи. Зато никад није давао слабе оцене. Слабије ученике „звао је на разговор и упућивао како да уче“ (Поткоњак 2001: 24).

За време боравка у Сомбору, док је очекивао стипендију, Војислав Бакић се бави приватним поучавањем ученика основних школа, трговачких помоћника и младих учитеља из немачког језика и стенографије. На тај начин се издржава. Осим тога, „помаже Вукићевићу око уређења библиотеке учитељске школе, чита и преводи чланке са немачког и француског језика, учи да свира виолину, пише уџбеник из српске стенографије. Јануара 1870. одржао је у Учитељској школи у Сомбору своју прву светосавску беседу коју је Милићевић исте године објавио у *Школи*“ (Вујисић Живковић 2012: 46). Студирао је у Немачкој. На Универзитету у Лајпцигу Војислав Бакић се уписао 17. новембра 1870. године. „На Универзитету у Лајпцигу Војислав Бакић је слушао прва четири семестра педагошких студија. У зимском семестру школске 1870/71. године слушао је историју педагогије и општу дидактику код проф. Мазијуса ..., географију и методику наставе географије код проф. Делича, психологију код проф. Дробиша, логику и метафизику код проф. Аренса, савремену филозофију код проф. Венцела, 'питање о неумрлости душе' код проф. Фрика, анатомију код проф. Венцела..., историју педагогије и школско законодавство код проф. Мазијуса, енциклопедију филозофије код проф. Стримела, историју филозофије и филозофију језика код проф. Хермана и физику код професора Ханкела“ (Вујисић Живковић 2012: 51). У исто време приватно је учио латински, француски, енглески и чешки језик.

За време распуста 1871. године Војислав Бакић је путовао у Беч. Након обиласка Прага одлази у Загреб. У Загребу се, те године, одржавала „Прва опћа хрватска учитељска скупштина“ и Бакић је учествовао у њеном раду. На скупштини се сусрео са делегатима из Србије, међу којима је био и Милићевић. Из Загреба одлази у Карловац, Голуско и Сомбор. Стигао је и у Београд. Ту се кратко задржао у друштву са Милићевићем.

У току зимског семестра према Вујисић Живковић (2012: 52) „школске 1871/72. године на Универзитету у Лајпцигу Бакић је слушао педагогију и етику код проф. Стримела, филозофију религије код проф. Цилера и држао наставу у школи вежбаоници у оквиру његовог педагошког семинара, затим је слушао

филозофију историје код проф. Хермана, физику код проф. Ханкела, физиологију језика код проф. Меркела, а у летњем семестру логику и филозофију и 'уређење академских студија' код проф. Цилера, Лоцеову филозофију код проф. Стремела, естетику код проф. Фехнера, 'познавање европских држава' код проф. Пешела и немачку граматику код проф. Царнека". И у току распуста Бакић је активан. Посетио је Керов учитељски семинар у Готи и Салцманов васпитни завод у Шнепфенталу. Био је учесник учитељске скушштине у Хамбургу. Слушао је предавања која је организовало Педагошко друштво у Лајпцигу.

Студије педагогије на Универзитету у Лајпцигу биле су под руководством Цилера. Он је у то време био председник Немачког друштва за научну педагогију. Овај педагошки покрет седамдесетих година XIX века доминирао је европском педагошком сценом. Развио се из Хербартовог педагошког учења уз уношење савремених психолошких сазнања. Покрет научне педагогије доминирао је европском педагошком сценом седамдесетих година XIX века.

Извесна неслагања Бакића са Цилеровим конзервативним учењем, одвела су га на Универзитет у Хајделберг. Тамо је слушао последња три семестра. На овај поступак определио се због професора Карла Фолкмара Стоја. Као и Цилер и овај професор је био представник научне педагогије али се одликовао заступањем далеко слободоумнијих погледа. Бакић се у то време нашао на правом месту. У то време „у Бакићу се развија свест о значају личности које је упознао, искустава која је прикупао, добро је знао да српска јавност у Војводини и Кнежевини Србији још нема довољно знања о немачким школама, ни јасних представа о начину на који треба да се уреди српско школство. Већ тада је донео одлуку да се у Карловце не враћа без докторске дипломе и знао је да ће као први доктор педагогије у будућности обављати важне послове и бити на кључним положајима“ (Вујисић Живковић 2012: 53). Од доласка у Хајделберг па до пред крај живота водио је дневник свога рада из ког се види да је много читао, радио и знао.

Познато је да је Војислав Бакић у зимском семестру 1872/73. године слушао следеће предмете: „филозофију код професора Куне, Фишера, Стоја, Капорија, Вунта, Трајчека и Барна, педагогију код проф. Стоја... Студије педагогије у Хајделбергу биле су доминантно теоријске, професор Стој није успео да организује хоспитовање и практичну обуку у оквиру педагошког семинара због несталности студијске групе са којом је радио“ (Вујисић Живковић 2012: 53). У истом извору се наводи да је у летњем семестру школске 1872/73. године слушао предавања из педагогије и психолошко-педагошка вежбања код проф. Стоја, Кантову филозофију код проф. Фишера, политичку теорију код проф. Трајчека и антропологију код проф. Вунта. Сам Војислав Бакић пише: „зимског семестра 1873.-74. г. уписао сам: дидактику и [педагошки] семинар код Стоја; историју грчке философије код К. Фишера; енциклопедију немачке филологије код Борича; космологију код Вунта. – Ова предавања, као и сва ранија, походио сам увек тачно и уредно (нисам изостао ни једног часа)...“ (2009: 25).

Бакићу је током студија у Немачкој редовно стизао часопис *Засјава* који је са задовољством читао. Чак је и објавио неколико чланака у њему. На тај начин одржавао је духовну везу са Милетићем ког је сматрао идеалом српске омладине због идеје и тежње за ослобођењем и уједињењем српског народа. За време студија у Немачкој

Војислав Бакић је написао укупно десетак чланака. Осим у *Засјави* објављивао их је у часописима *Школа* М. Ђ. Милићевића, *Српској народној школи* Стевана Поповића и новосадском *Гласу народа*. Теме ових његових првих радова односиле су се на образовање и положај учитеља, потребу уређења основних школа као и указивање на потребу образовања деце женског пола. И по доласку у Србију није одустајао од ових тема. Још их је и проширио, између осталог, на подизање квалитета образовања учитеља и наставника као и на залагање да педагогија треба да има статус универзитетске дисциплине. Заслужан је за афирмацију педагошких дисциплина као што су предшколска педагогија, породична педагогија, образовање одраслих.

На чињеницу да припада Милетићевом идејном кругу „мађарске и хрватске власти гледале су са опрезом. Када је 1874. године на предлог др Ђорђа Натопшевића, главног школског надзорника за српске школе у Аустроугарској, Војислав Бакић од сабора изабран за школског надзорника за Горњокарловачку и Пакрачку епархију, члан хрватске владе Д. Живковић у поверењу му је рекао да сумња да ће бити потврђен његов избор за школског референта зато што је „уз Милетића и Беговића, који су, ... претерани Србомани“ (Вујисић Живковић 2012: 48). Као посебну вредност Војислав Бакић је сматрао угледање на најдоличније и најплеменитије родољубе народа коме је припадао. „Родољубље значи љубав појединих људи према својем роду или народу, из којег су они произишли, и у којем живе и раде“ (1910: 11). Родољубљу је „одредио средњи положај између самољубља и човекољубља“ (Рајчевић 2014: 845). Није га само проповедао него и практиковао како за време рата тако и у периодима мира. Када је одбијен његов покушај да уплати новчани прилог за потребе војске Краљевине Србије у време вођења рата са Бугарском, он није одустао од намере да помогне па је набавио и поклонио коња са потребном опремом. Активно је учествовао у друштву за збрињавање деце – ратне сирочади, помагао је рад енглеских мисионарки у Србији, рад Црвеног крста. Његове свакодневне Белешке од 1872. до 1929. године препуне су конкретних чињеница о стању и развоју просвете, школства и педагогије. Осим тога, оне се односе на рад Учитељског и Професорског друштва. Покривају област науке. Мисли се на рад Ученог друштва Србије и Српске краљевске академије – чији је био члан. Затим, ту се нижу збивања у области културе. Описује се оснивање и рад више културних институција и удружења, издавачких предузећа. У свим тим подухватима и сам је активно учествовао. Пратио је и политичка догађања као што су на пример: дешавања у Народној скупштини, честа смењивања влада у Србији, догађања на двору Обреновића, активности политичких партија. Описао је рад више институција као што су: прва Учитељска школа у Србији, Главни просветни савет, Министарство просвете, Филозофски факултет Велике школе, Српска православна црква. Оставио је забелешке о српско-турском рату, балканским ратовима, Првом светском рату.

Његова најзначајнија писана дела су четири уџбеника из педагогије: *Наука о васпитању* (1878), *Поуке о васпитању деце у родитељској кући, за образованије српске мајере и за ујошребу у вишим девојачким и учитељским школама* (1880), *Ошћта педагогика* (1897) и *Поседна педагогика* (1901). И након пензионисања наставио је да пише научне радове. „У периоду 1905-1929. године објавио је укупно 54 прилога у педагошким часописима и две обимније студије, *Српско родољубље*

и *ошачастивољубље* (1910) и *Морални животи у рају и миру* (1920). „Наставио је да води лонгитудиналну студију о развоју деце, коју је под насловом *Белешке о телесном и духовном развоју деце* завршио 1919. године и дневник који је 1920. године припремио за штампу под насловом *Белешке о просветним и културним, политичким и рајним догађајима у Србији*“ (Вујисић Живковић 2012: 64-65).

Након објављивања првог чланка у *Школском листу*, 1869. године, Војислав Бакић објављивао је радове и у часописима *Школа*, *Застава*, *Самоуправа*, *Училиш*, *Просветни гласник*, *Наставник*, *Дело*, *Весник српске цркве*, *Нови васпитач*, *Школски одјек*, *Градина*, *Просвета*, *Наша школа*, *Школски гласник*, *Гласник Српској друштва за децу психологију*, *Босанска вила*, *Календар Тредевић*, *Српска школа*, *Војска*, *Српска застава*, *Мајерински лист*, *Училишки весник*, *Илустровани календар Српкиња*, *Календар Српска звезда*, *Народни српски календар*, *Србодран*, *Училишки календар*, *Наша народна школа*, *Српска школа*, *Школски радник*, *Летопис Мајице српске*, *Народна просвета*. У свим приликама доброћудни, према свим људима добронамерни и најчешће ведро расположени професор, наставник родитељских осећања умро је, након краће болести, у седам часова 30. априла, по новом (грегоријанском) календару 1929. године. Вест о смрти Војислава Бакића брзо се прочула, пре свега код просветних радника од којих су „стотине“ били његови ученици.

ЗАКЉУЧАК

У периоду раног детињства изгубио је оца а нешто касније, кад је остао и без мајке, Војислав Бакић је постао свестан чињенице да му будућност зависи искључиво од сопственог рада и залагања. Вредност и значај рада истицао је до краја живота, не само речима него и делом, својим примером. И као ученика, и као студента и као професора – врхунског стручњака, карактерисала га је особина марљивости. Смисао живота Војислав Бакић пронашао је у непрекидном раду. Да није био вредан, упоран и енергичан сигурно је да не би постигао такве резултате. Од сиромашног дечачића са Кордуна постао је учитељ, студент у Немачкој, професор, ректор Велике школе у Београду, писац вредних књига и великог броја научних чланака, човек угледан и поштован. Као представник научне педагогије сматра се зачетником нових дисциплина у Србији као што су школска педагогија, породична педагогија, *предшколска педагогија* (П. Р.), развојна психологија, андрагогија и других. На прелазу из XIX у XX век био је један од најплоднијих и најпознатијих педагога Србије. „У двадесети век педагогију и дидактику увели су први универзитетски професор педагогије и дидактике Јохан Фридрих Хербарт и његови следбеници у Немачкој и шире; у Србији то је учинио професор чијим ангажовањем је основана катедра за педагогију – Војислав Бакић...“ (Радовић 2021: 149). Писао је уџбенике, водио дневник, објављивао радове у бројним часописима. Није подносио нерад и беспослицење ни код других из свог окружења. Осуђивао је српске студенте што време проводе по кафанама. Био је против политичких расправа и картања. Веома ретко и у зрелом добу је излазио на јавна места. Проводио је слободно време у својој породици где је радо примао пријатеље. Осим виолине свирао је и фрулу. Један примерак овог једноставног инструмента израђеног од металне цевчице,

чува се у Педагошком музеју у Београду, заједно са малим нотесом и печатом са иницијалима ВБ, под бројем 243. Под бројем 242 је његов рукопис докторске дисертације. Током читавог живота, само у неколико случајева био је у кафани. Није пио ни пушио. Волео је путовања и упознавање нових крајева. За све недаће које су га сналазиле у животу, утеху је налазио у раду. Био је уредан, тачан, педантан. Ове особине препознају се и у његовим писаним радовима. Сви су писани прегледно, систематично, јасно, педантно и са доста лаким стилем. Према себи био је строг а благ према свима осталима. У готово сваком моменту показивао је спремност да помогне другима. Остао је запамћен као веома тих и повучен.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Atlagić 2005: Marko Atlagić. *Istorijska geografija*. Beograd: Centar za mitološke studije Srbije.
- Базала 2000: Алберт Базала. Станоје Станојевић, (црпир.). *Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка*. (Књига I, А-З. Нови Сад: Штампарија „Будућност“, Сремски Карловци, Нови Сад; Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Београд; Војноиздавачки завод. (Фототипско издање).
- Бакић 1880: Војислав Бакић. *Поуке о васпитавању деце у родитељској кући*. Сомбор: Наклада Миливоја Каракашевића.
- Бакић 1910: Војислав Бакић. *Српско родољубље и ошчасивољубље*. Београд: Државна штампарија Краљевине Србије.
- Бакић 2009: Војислав Бакић. *Белешке о просветним и културним, политичким и рајним догађајима у Србији (1872 – 1929)*. Београд: Српска академија образовања. Ужице: Учитељски факултет у Ужицу.
- Беговић 1986: Никола Беговић. *Живот Срба граничара*. Београд: Просвета.
- Беговић 2009: Никола Беговић. *Живот и обичаји Срба граничара*. Загреб: Српско културно друштво „Просвјета“.
- Вујисић 2012: Наташа Вујисић, Живковић. *Војислав Бакић и развој педагошке науке у Србији*. Београд: Филозофски факултет, Универзитет у Београду.
- Дабић 2000. Војин Дабић. *Војна крајина. Карловачки генерал (1530-1746)*. Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве.
- Дакіћ 2002. Mile Dakić. *Krajina kroz vijekove: iz istorije političkih nacionalnih vjerskih i ljudskih prava srpskog naroda u Hrvatskoj*. Beograd: Akademija Ivo Andrić; Beograd: Vedes.
- Jovanović 1955. Dušan Jovanović. A. Babić i dr. (ur.). *Enciklopedija Jugoslavije. 1*. Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ.
- Јовић 2004. Спиридон Јовић. *Етнографска слика Славонске војне границе*. Београд: Чигоја штампа.
- Кнежевић 2007. Божа Кнежевић. *Принципи историје*. Београд: Радио Телевизија Србије.
- Крестић 1995. Василије Крестић. *Историја Срба у Хрватској и Славонији: 1848-1914*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Kundačina, Bandur 2007. Milenko Kundačina, Veljko Bandur. *Akademsko pisanje*. Užice: Učiteljski fakultet.
- Мартиновић 2018. Александар Мартиновић. Државно правни развој Републике Српске Крајине. У: *Башичина, Приштина – Лепосавић: Институт за српску културу*. Свеска 44. Стр. 369-402.
- Petrović, Blažič, Cenić 2020. Jelena Petrović, Marjan Blažič, Stojan Cenić. *Ključne istorijske faze u razvoju didaktičke teorije. Ključne zgodovinske faze v razvoju didaktičke teorije*. Novo mesto: Univerza, Niš : Univerzitet u Nišu.
- Potkonjak 1989. Nikola Potkonjak. N. Potkonjak. *Pedagoška enciklopedija 1*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva i dr.
- Поткоњак 2021. Никола Поткоњак. *Педагошка схваћања Војислава Бакића*. Београд: Учитељски факултет у Београду.

- Поткоњак 2005. Никола Поткоњак. *Именик српских педагога: ко је ко у српској педагогији*. Београд: Папирус.
- Прелевић 2014. Душко Прелевић. П. Пијановић (ур.), *Лексикон образовних термина*. Београд: Учитељски факултет.
- Радовић 2021. Вера Радовић Ж. *Дидактика расуђивања 2*. Београд: Учитељски факултет.
- Рајчевић 2014. Петар Рајчевић. Схватања др Војислава Бакића о националним вредностима. У: Б. Јовановић и М. Вилотијевић (прир. и ур), *Међународни темејски зборник. Улога образовања и васпитања у развијању хуманистичких, интелектуалних и националних вредности*. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини. Српска академија образовања, Београд, 831-848.
- Степановић, Селихар 2010. Милан Степановић, Карла Селихар. *Никола Ђ. Вукићевић (1830-1910): животопис и библиографија*. Сомбор: Педагошки факултет.
- Трнавац 2012. Недељко Трнавац. Д. Оцић (ур.). *Лексикон историје педагогије српског народа*. Београд: Завода за уџбенике, 27.
- Трнавац 2014. Недељко Трнавац. Пијановић, П. (ур.). *Лексикон образовних термина*. Београд: Учитељски факултет, 557-558.

Petar Đ. RAJČEVIĆ

Vesna LJ. MINIĆ

INFLUENCE OF VOJISLAV BAKIĆ (PHD) ON THE DEVELOPMENT OF THE SCIENTIFIC PEDAGOGY IN SERBIA IN XIX AND XX CENTURY

SUMMARY

Vojislav (Vuk) Bakić was born in Kordun, in the village of Perna in 1847. At that time his place of birth was in the space never precisely defined by a consistent border between Kordun and Banija as a part of Vojna Krajina which was then and a few decades later still under the direct jurisdiction of Vienna. That is how he had an early opportunity to learn German language. That fact together with his natural talents and other opportunities gave him a chance to improve his studies in Leipzig and Heidelberg. He received his PhD in Leipzig. Apart from professional literature in German, Bakić regularly used literature in French, English and Italian language. He also spoke Latin and Czech. He followed closely development of education in Serbia, surrounding countries and Europe in general. His pedagogical work took place in times when pedagogy and psychology were separating from philosophy. In that time, system of education was established as a part of modern social system. That is why the work of Vojislav Bakić must be regarded in the context of history of pedagogical science in Serbia, and at a lower level as an impact on the development of pedagogy as a science in Serbia in those times. He is an extraordinarily prolific writer of valuable pedagogical works. He was considered a pioneer in a number of pedagogical disciplines within the pedagogical science. He advocated for the high education of secondary school teachers in Serbia. He turned pedagogy into a university discipline. He organized studies of pedagogy in Serbia at the European level at the time.

Key words: Vojna Krajina, Vojislav Bakić, Serbia, science, pedagogy